

JURNAL

ЦЕНТРУ РЕСПІНДИРЕА ШТИНЦЕЛОР НАТЮРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ,

BCU Cluj / în toate clasele. Library Cluj

Pediyeatş

de

Професор Доктор Ізліѡ Барам.

№ 39.

(Англ интііѡ)

Бскзренті.

Октомврие 15, 1856.

Compende: Despre natimile morale epidemice. — Κατωιμεα ασπασί ne namintş în timnslş aktsalş.

Despre natimile morale epidemice.

Fie-kare omş, kiarş nefindş medikş, ştie kş sintş şnele natimі ale koripeşlşі kape sintş epidemice mi kontarioase saş lipi-choase, adikt: şnş omş le kintirş de la şnş altş omş. S. e. çizma este o natimş kşratş kontarioaş: şnş omş de sine nş se bolşve-nte de çizmş, prekşmş se bolşveşnte de sine de peripeşmonie saş de kolikş, çі tre-şte ka şb atinş p'şnş çizmatş saş xainele şnş çizmatş, atşnçі dovindente mi eş çiz-ntş. Sintş alte natimі epidemice kape se do-şindeskş prin atinşere mi prin aerş: s. e. kindş domşente natima vşrsatşlşі, atşnçі poate çine-va şb dovindeaskş ačeastş natimş

prin atinşere; şnş bolşavş de vşrsatş mi kiarş neatinşindş ne nimenі, inflenşa aerş-lşі poate şb komşnice vşrsatş; în asemenea kondişione se afş frigşşile, cholera mi mşl-te alte natimі epidemice.

Aşa đap e ştiştş de mşlş kş koripeşlş nostrş e şşuşş şnorş natimі epidemice ka-ре le dovindente prin atinşerea şnşі bolşavş че şttimeşte totş de ačeastş bolş.

Đap o altş çirkşstanşç ş mai şşinş kş-ноskşntş este kş, kiarş şnele đin natimile nervoase mi morale ale omşlşі sintş epi-đemice, kontarioase (lipi-choase) mi se dovindeskş

prin vederea znei p̄timan̄ș kape s̄șfer̄ș de aचेast̄ș patim̄ș.

Skon̄șl̄ș aचेast̄șī art̄ikol̄ș este a ар̄ѣта к̄ь ĩntr'adev̄ѣр̄ș asemenea воале epidem̄iचे morale esist̄ș mi aș mi esistat̄ș ĩn toate tim̄ș-riле, la nađișnile ant̄iचे, la oamen̄i d̄in se-k̄șlele de mizlok̄ș mi k̄iarș ĩn epoka no-ast̄r̄ș modern̄ș se ар̄ѣт̄ș d̄in tim̄ș ĩn tim̄ș.

Kind̄ș st̄șdiem̄ș istoria ant̄ik̄ș, r̄șsim̄ș ĩn Pausanias zik̄ind̄ș k̄ь: fetele l̄ș Proetus mi femeile l̄ș Argos s'aș smintit̄ș toate, d'o dat̄ș aș șmbat̄ș р̄ѣѣind̄ș pe k̄im̄pi, ĩmađin̄-đ'șmi k̄ь s'aș skim̄bat̄ș ĩn vach̄i; de aचेast̄ș smint̄iचे (ka om̄șl̄ș s̄ș'mi ĩmađine k̄ь s'a skim̄bat̄ș ĩn kor̄n̄șl̄ș znei animal̄ș) pomen̄ște mi Sk̄r̄ipt̄șra Sak̄r̄ș șnde z̄iचे: k̄ь реѣеле Na-в̄șkodonosop̄ș ĩndat̄ș a ĩnचेन̄șt̄ș s̄ș șmb̄le ĩn pat̄r̄ș niचेoare mi a p̄șks̄t̄ș ear̄ș đ̄șp̄ș k̄im̄p̄ș ĩntokmāi ka znei animal̄ș. Smint̄iचेa aचेasta, n̄șmit̄ș ak̄șm̄ș ĩn Medic̄in̄ș Lycophantia, s'a ар̄ѣtat̄ș mai pe șr̄m̄ș ĩn sek̄șlele de mizlok̄ș ĩmp̄reșn̄ș k̄ь alte epidem̄i morale, des̄pre kape vom̄ș vor̄bi mai la vale.

Plutarch̄i povest̄ște de o epidemie de sin̄șchider̄i kape a dom̄nit̄ș ĩntr'z̄nș tim̄ș ĩn-tre fetele d̄in orash̄l̄ș Milet ĩn Elada. Aचे-asta ne adșचे am̄inte mi de epidemia de sin̄ș-чидere kape a dom̄nit̄ș ĩn sek̄șl̄șl̄ș al̄ș 14-lea ĩn-tre fetele d̄in orash̄l̄ș Lyon ĩn Franța, d̄int̄re kape m̄șl̄te s'aș ар̄șnk̄at̄ș ĩn r̄ișl̄ș Rhon de akolo mi s'aș 'nek̄at̄ș, f̄ър̄ș vr'o каз̄ъ раđionabil̄ș.

Bestit̄ș era ĩn ant̄ik̄șetate orash̄l̄ș Av-dera ĩn Elada, ai k̄ър̄și lok̄șitor̄i erađ tođi afektađi d'o smint̄iचे teat̄ral̄ș, ad̄ik̄ь: tođi ĩmi ĩnk̄ișiađ k̄ь s̄int̄ aktor̄i, mi de la mik̄ș n̄iș la mare, de dim̄ineada n̄iș seara ж̄-kađ mi penetađ pole teat̄rale z̄na mai p̄di-k̄șl̄ș de k̄it̄ș al̄ta.

Dap niч'z̄nș tim̄ș n'a fost̄ș at̄it̄ș de fa-vorabil̄ș pent̄r̄ș desvolt̄area z̄norș asemenea patim̄i morale de k̄it̄ș sek̄șlele n̄șmite de mizlok̄ș. ĩn aचेște sek̄șle, ĩntel̄iचेn̄șa mi ĩn-стр̄ek̄uđișnea p̄șvik̄ь erađ n̄șl̄ș. Viada oame-n̄ilorș de at̄șn̄či era o viad̄ș ĩnst̄ikt̄iv̄ș dap n̄ș ĩntel̄ekt̄șal̄ș. Toate for̄ѣele nat̄șrei, ĩn lok̄ș d'a fi șervitoare om̄șl̄și ka ak̄șm̄ș, e-

раđ șnāiμα l̄și, k̄ьч̄i n'a ĩt̄ișt̄ș leđile lorș, niч̄i mod̄șl̄ș đ̄șp̄ș kape ар̄ș n̄ștea s̄ș le đ̄i-riचे ĩn folos̄șl̄ș l̄și. K̄iarș reliđișnea n̄ș e-ра at̄șn̄či ĩn Eșrona vr'z̄nș ĩnst̄it̄șt̄ș kape s̄ș ĩnșn̄iचे om̄șl̄și sim̄điri nov̄ile, kape s̄și dea kons̄șlad̄ișni ĩn tim̄șri de s̄șfer̄iचे, kape s̄ș proklame v̄șn̄șt̄atea mi mis̄er̄ikop̄dia ĩnfi-nit̄ș a K̄reator̄șl̄și l̄șmei, av̄ind̄ș mil̄ș mi ert̄are pent̄r̄ș s̄șv̄iचेișnile omen̄ști; ч̄iș d̄in kontra reliđișnea esep̄sa at̄șn̄či dom̄nia ei a-p̄șștoare as̄șpra oamen̄ilorș prin f̄rik̄ь mi șnāim̄ș; ĩnfern̄șl̄ș mi đ̄iabol̄i aș ж̄șkat̄ș la đ̄ișna z̄nș rol̄ș foapte mare. N̄ș e dap de mir̄are k̄ь om̄șl̄ș de p̄ind̄ș vedea pret̄șinde-nea aer̄șl̄ș șm̄pl̄șt̄ș k̄ь đ̄iabol̄i kape 'l̄ș go-nesk̄ș șn̄re a'l̄ș pedensi pent̄r̄ș p̄șkat̄ele sa-le चेle nen̄șm̄brate. Fie-kape pl̄șचेere era kondamnat̄ș, s̄șv̄ k̄v̄int̄ș k̄ь este o tentađi-șne a đ̄iabol̄șl̄și kape voem̄te s̄ș ne р̄ѣѣe-ask̄ь. Kronikarīi zik̄ș, k̄ь z̄nīi k̄ler̄iच̄i esal-tađi m'ast̄șnađ șpek̄ile kind̄ș așzeađ p̄riv̄iचे-tor̄ile k̄iंत̄ind̄ș zik̄ind̄: „k̄ь đ̄iabol̄șl̄ș k̄iंत̄ș d̄in r̄șra ei.“ Dap n̄ș n̄șmāi pl̄șचेr̄ile, ч̄i ori че eveniment̄ș nat̄șral̄ș est̄șraođinarș era p̄riv̄it̄ș ka o l̄șkr̄are đ̄evolesc̄k̄ь. Dak̄ь era vr'o șsk̄ьч̄ișne, z̄iचेađ k̄ь đ̄iabol̄șl̄ș ĩn kon-șn̄rađișne k̄ь vr̄șj̄itoarele đ̄iňș ploaea ĩn aerș mi n'o las̄ș s̄ș kaz̄ь ne p̄șm̄int̄ș; dak̄ь vach̄ile n̄ș dađ dest̄șl̄ș lan̄te, z̄iचेađ k̄ь vr̄ș-j̄itoarele șmb̄l̄ș noantea s̄șv̄r̄ind̄ș p'ĩnș aerș k̄ьl̄șri ne m̄șt̄șri mi m̄șl̄ș vach̄ile ne seama satanei, p̄riņđșl̄și ĩnfern̄șl̄și.

ĩn ast̄ș-fel̄ș de disnoziđișne a șn̄ipitelorș, era đ̄en̄șl̄ș omenesk̄ș ĩn Eșrona ĩn tim̄șri-le de at̄șn̄či. O sim̄điचे de șnāim̄ș, d'o an-ksietate prof̄șnd̄ș mi d'o r̄roaz̄ș ter̄ișil̄ș ne kon̄pinde, kind̄ș ne p̄resent̄șm̄ș ĩn șn̄ipit̄șl̄ș nost̄r̄ș șt̄apea soч̄ial̄ș de at̄șn̄či, d'o parte k̄ь ale ei kalamit̄șđi p̄șv̄iचे, de epidem̄iile fi-siचे mi morale, de sin̄șchider̄i mi de smint̄iचे epidem̄iचे, de foamete mi de ч̄ișm̄ș kape de-ч̄iμα поn̄șlad̄ișnea, fiind̄ș k̄ь ĩgnoranța oa-men̄ilorș n̄ș era ĩn șt̄ape a n̄șne ștabil̄ș la aचेște viचेșri p̄șv̄iचे, mi pe de al̄ț parte k̄ь ale ei k̄rime ĩn̄roz̄itoare, kind̄ș aș ap̄șș oamen̄i de vii, s̄șv̄ k̄v̄int̄ș k̄ь aचेștia ađ alte idei ĩn raport̄șl̄ș reliđișnei mi ad̄or̄șrii fiņđei s̄ș-

преме, каре инсшми а инспиратѣ пе диферѣнці оамені кѣ диферите идеі, саѣ кіндѣ аѣ арѣнкатѣ ін апѣ femeі вѣтрѣне, а кѣрора винѣ ера кѣ ераѣ вѣтрѣне ші ѣрѣте, сѣв кѣвѣнтѣ кѣ еле ка нѣште врѣжѣтоаре че сѣнтѣ аѣ інкеіатѣ трактатѣ кѣ satana pentрѣ нимѣчѣреа лѣмеі.

Кѣ тоатѣ тероареа каре пе инспирѣ ачестѣ тавлоѣ трѣстѣ, тотѣ нѣ трѣвѣе сѣ фѣрѣмѣш д'а'лѣ есаміна маі д'апроане. Monstrоzоzітѣнѣ фѣзѣче ші морале мерѣтѣ д'а фѣ стѣдіате, кѣ тоате кѣ ведереа лорѣ пе ѣмпле д'ѣнѣш десрѣстѣ несѣпортавѣлѣ.

Ін мѣзлокѣлѣ секѣлѣлѣ алѣ 14-леа нѣ се прѣsentѣ о епѣдіемѣ терѣвѣлѣ каре а devastatѣ ѣвропа; ачѣeastѣ епѣдіемѣ е кѣноскѣтѣ сѣвтѣ нѣшѣреа де: „Моартеа nearрѣ.“ Еа а venitѣ дѣн Asia прѣн Konstantinopolѣ ла ѣвропа meridionalѣ, д'а аѣчѣ а лѣатѣ дрѣмѣлѣ еі кѣтрѣ нордѣ ші а аѣжѣнсѣ кѣарѣ ла Швеѣія ші ла нордѣлѣ Англѣі. Мѣлте дѣн ораше марѣ аѣ рѣмасѣ дисрѣіате де локѣиторѣ ші дешѣрте ін ѣрма ачѣesteі епѣдіемѣі інпроzітоаре, каре а omорѣтѣ атѣнчѣ маі ла жѣмѣтѣ дѣн попѣзлѣдѣшеа ѣвропѣ. Desрѣе natрѣа ачѣesteі епѣдіемѣі, Medѣvѣнѣ нѣ сѣнтѣ д'ачѣеeamѣ оінініе, кѣчѣ ѣнѣі прѣtѣндѣ кѣ „Моартеа nearрѣ“ ера чѣшма orientalѣ каре s'а арѣtatѣ ші маі пе ѣрѣмѣ нѣнѣ ін зѣлѣе noastre, інсѣ нѣчѣ о dаtѣ кѣ о фѣрѣе аша де mare ка ін секѣлѣлѣ алѣ 14-леа, пе кіндѣ алѣнѣі прѣtѣндѣ, кѣ „Моартеа nearрѣ“ ера о епѣдіемѣ d'о воалѣ партикѣларѣ, каре pentрѣ норочѣреа оаменѣлорѣ нѣ s'а маі арѣtatѣ d'атѣнчѣі.

Орѣ кѣмѣ, ачѣeastѣ патѣмѣ епѣдіемѣкѣ ера кѣ totѣлѣ mortалѣ, нѣч'ѣнѣш рѣмедѣш нѣ прѣtea сѣ skane пе омѣлѣ atakatѣ d'о moарte сігѣрѣ.

Ачѣeastѣ епѣдіемѣ фѣзѣкѣ а prodѣssѣ ші о епѣдіемѣ моралѣ. Оаменѣі аѣ кѣзѣтѣ атѣнчѣі інтр'о smintѣре, саѣ кѣарѣ прѣstemѣ зѣче кѣ тоатѣ лѣмеа се smintѣсе. Kronіkarѣі пе nobestѣкѣ: кѣ s'аѣ formatѣ атѣнчѣі нѣште soчѣіetѣнѣі де оаменѣі esалтѣдѣі, каре імаѣnѣndѣш кѣ епѣдіемѣа este kaszатѣ прѣн пѣкателе оаменѣлорѣ; де ачѣеа дрѣнтѣ пѣдеамѣсѣ s'аѣ kінzѣtѣ інсшмѣ pentрѣ крѣме імаѣnѣнаре кѣ фѣлѣспѣмѣі де kінzѣрѣі, ва інкѣ кѣ нѣзѣле саѣ кѣ нѣште вѣче де пѣле рпоасѣ авѣндѣ кѣе вѣтѣте пе еле

s'аѣ вѣtѣstѣ ѣнѣлѣ пе алтѣлѣ ін пѣвѣлікѣ пе ѣлѣпе ші ін мѣеде пѣвѣче. Ла ачѣeste прѣчѣсіzнѣі де kінzѣрѣі s'адѣна о мѣлѣдѣме mare де kінzѣиторѣі лѣнѣрѣ вр'о vіserіkѣтѣ, трѣѣеаѣ клопѣтеле ка сѣ се адѣне лѣме мѣлѣтѣ, дѣпѣ ачѣеа ѣнѣлѣ дѣнтре еі ешеа ін пѣвѣлікѣ інаіnteа че лорѣ-л-акѣнѣі ші чѣtea kѣте о skрѣsoаре „кѣзѣтѣ дѣн черѣ“ (дѣпѣ espresіzнеа лѣі) прѣн kарѣ Dѣmнеzeѣ ордопа оаменѣлорѣ ка сѣ се kінzѣіaskѣ pentрѣ пѣкателе лорѣ. Дѣпѣ ачѣeastѣ аспрѣ sentenѣтѣ а черѣлѣі, ѣрма ші есекѣдѣzнеа еі ші kінzѣиторѣі інчѣеаѣ а се ловѣі ѣнѣлѣ пе алтѣлѣ пе пѣлеа роалѣ, нѣнѣ кіндѣ корпѣрѣле лорѣ s'аѣ аконѣрѣтѣ „кѣ рѣнѣі ші рѣсрѣі де сѣнѣе кѣрѣтѣоаре.“ De мѣлте орѣ kінzѣиторѣі терmіnаѣ аsemeneа прѣчѣсіzнѣі кѣ kѣте о іnvасіzне ін кѣартѣерѣлѣ ѣврейлорѣ ѣнде tѣіаѣ ші ардеаѣ тотѣ че рѣсеаѣ аколо, ші тоате ачѣesteа „pentрѣ глорѣа лѣі Dѣmнеzeѣ!“

Dѣn'ачѣeastѣ епѣдіемѣ fіsіkѣ ші моралѣ, рѣsīmѣш тотѣ ін секѣлѣле алѣ 14-леа ші алѣ 15-леа о алтѣ епѣдіемѣ де smintѣре kѣноскѣтѣ сѣв нѣме де „fѣрѣа де жокѣ.“ Ін Dѣрmania, Франчѣія ші Skандіnavіа s'а вѣзѣtѣ атѣнчѣі fenomenѣлѣ еstraordīнарѣ, кѣ попѣзлѣдѣzнѣі інтрѣнѣі де sate ші де ораше ешеаѣ афарѣ ін злѣпе ші жѣкаѣ оре ші кѣарѣ зѣле інтрѣнѣі, фѣрѣ вр'о казѣзѣ рѣdіоналѣ ші кѣарѣ фѣрѣ воінѣе лѣбере. Еі се пѣреаѣ а фѣ іmmunш ін ачѣeste жокѣрѣі де іnstīnkтѣ, саѣ ка сѣ zіkѣ маі vіne d'о патѣмѣ іnterіоарѣ, кѣчѣ іntр'аdѣвѣрѣ аѣ fostѣ ші воlнавѣ. Kіндѣ і ле-а venitѣ пароксѣsmѣлѣ (fѣрѣа) де жокѣ, аѣ інчѣепѣtѣ сѣ рѣeamѣ, аѣ smпѣtѣ о anksіetate (stenaxоріе) де moарte, вѣрѣта лорѣ s'а зmfіatѣ ка о тоѣ ші ераѣ сілѣнѣі а'шѣ стрѣнѣ tape вѣрѣта саѣ а се ловѣі кѣ мѣінеle ші кѣарѣ кѣ нѣчоареле, алmінтрѣлеа мѣрѣаѣ. ѣнѣі кѣдеаѣ ін епѣлѣnsіе ші ін фѣлѣспѣмѣі де konвѣлсіzнѣі ла інчѣепѣtѣлѣ atakѣлѣі, алѣнѣі авѣаѣ vіzіzнѣі еstraordīнарѣ де інѣрѣі саѣ де dіаволѣі kіндѣ ераѣ ін жокѣ, dар маі тоѣі жѣkіндѣ kінтаѣ kінтѣче vіserічѣemтѣі, kіemīndѣш нѣмеле santѣлѣі Іоan ка сѣ і skane де dіаволѣі dѣн корпѣлѣ лорѣ каре і kінѣeskѣ. De ачѣеа ачѣemтѣі жѣкѣтѣорѣі епѣдіемѣчѣі s'аѣ ші нѣmітѣ „Жѣкѣтѣорѣі santѣлѣі Іоan.“ Ін anѣі де ла 1374 нѣнѣ ла

1418 a domnită în celă mai mare gradă a-
ceastă epidemie de жекъторі în Оланда, Stras-
burg, Metz și ч. л. т.

Prinț dăruiește timpuș s'aș arătată în
porcăre și sădăre Europei dăre epidemii
morale foarte кривоase, adică: în porcă mi-
грациониле конііпорѣ și în sădă o воалă кă
конвэлсіоні нăмітă „tarantismă.“

Despre emigraциониле конііпорѣ, zikă
kronikarii, кă în timpușă ачеста-міі de ко-
ніі s'aș adănată și аș плекатă departe de
kasele лорѣ, сингрі, nemtiindă pentрă че, маі
тоді s'aș прѣпădită ne дрăмă. Мăді din еі
аș fostă анікаді ne дрăмă de difepite кон-
вэлсіоні și smintірі și нă s'aș маі întорșă
ла прііңіі лорѣ. Маі кă seamă în Skandi-
navia s'a văzătă ачестă fenomenă streină și
vizарă.

Dar despre patima spasmodikă (кă кон-
вэлсіоне) че се нăмеште tarantismă, Medicii
аș фăкătă черчетăрі серіоase; rezătatăre а-
честорѣ черчетăрі este челă зрмăторѣ: În сă-
дăре Italiei лінгă орашăre Tarent (esistă знă
felă de пăіаженă нăмітă tarantăла (Lycosa
Tarantula L.). Maskăre are o лнңime de
13 și femela de 17 лині. Ачестă insektă
трăеште în Spania, Португалиа și маі кă
seamă în сăдăре Italiei знде s'a întимплătă
în секăеле de маі nainte epidemііle de ta-
rantismă, și кіарă акăмă se întимплă akolo
din kindă în kindă ла зніі оamenі simptome
de tarantismă. Medikăre Kaehler, тримішă ін-
тр'адінсă din Svedgia а stădia în Italia ta-
rantismăre, фаче despre дінсăре зрмăтоареа
deskriepе:

„Kindă знă omă, zиче елă, ера мăш-
kată de o tarantăre, атнчї devine melanko-
likă, нă vorăеште, се sfiește de оamenі, пер-
de nofta de minkare, toate memărele її de-
vină греле și фърă пăтере, сăферă d'o mare
anksietate, кол ареа пелей 'i се фаче галбенă,
кіарă дингї 'i се мшкă în гърă, зніі kadă
în difepite suasme și конвэлсіоні. Ачестă
патимă дине ла зніі дăої ми треї ані. Реме-
дісăре ачестей патиме нă е алă nimikă de кітă
măzika. Рăделе зніі asemenea пртімашă а-
дăнă măzikanгї, маі кă seamă ачей каре

кінтă кă воара-ші к'знă instrumentă нăмітă
Cithar; інсă ей треъе сă кінте знă felă de
melodie партікăларă pentрă ачестă патимă.
Kindă аș інченстă сă кінте melodia ачеста,
пртімашăre інчене сă стріце și сă зрле ін-
тр'знă modă партікăларă, сингеле її s'апрін-
de, се фаче рошă ла обрăзă și інчене сă
жоаче. Кă кітă патима е маі векіе, кă а-
тїтă пртімашăre жоакă маі мăлă, кіте о да-
тă жоакă пінă ла 2—3 оре фърă інтерпрі-
діоне. Măzikanгї нă треъе сă інчетезе а
кінта пінă kindă пртімашăre de sine а інче-
tată d'a маі жăка, алмнтрелеа оamenі de
akolo кредă кă пртімашăre треъе сă моа-
рă. Дăпă ачестă жоакă конвэлсіоні și foarte
ostenitoră, пртімашăre kade інтр'знă somnă
adінкă și корпăлă стă се аконере кă о тран-
спірационе peste мăсърă. Ачестă remedіă се
penetează în треї zile зна дăпă алта. De
мăлте орї патима ревіне ла о zi хотăрїтă, а-
тнчї remedіа треъе penetată peste анă, ва
інкă сінтă зніі ла каре ачесте проведăре s'a
penetată зече și доă-зечї de ані знăлă дăпă
алтăлă.“

Треъе сă nomenimă кă, сінтă зніі Me-
dici каре претіндă кă нăміта insektă, е кă
totăre nevinovată în ачестă патимă. Кă toate а-
stea е кănosкътă, кă патима tarantismăreї ка-
ре се аратă și акăмă în сăдăре Italiei ла
зніі оamenі, în секăеле de мизлокă а акăнсă
de мăлте орї ла о інтиндеpe d'o mare епиде-
міе și а prodăсă феномене foarte кривоase.

În timăрїле noastре s'a арătată інтр'ал-
тă parte а Italiei, адікă în Piemontă, знă
алтă felă de epidemie d'o патимă первоасă
și моралă каре е asemenea foarte інтере-
santă și кривоасă; адікă газетеле аș vorăитă
кă кіте-ва лнңї маі nainte, d'o патимă vizарă
че s'a арătată ла мăлте fete și femeї тинере
în орашăre Taragnasco лінгă рісăлă Dora-
Baltra în Piemontă. Персоанеле atakate de
ачестă патимă, сінтă прінсе d'o tremăраре
м'знă фпрă tape ка ла фпрăрї, totă d'o dată
ле есе сузмă din гърă, варсă, pentăлă лорă
се змфăрă și акăнрă de kadă din півіоаре.
Totă în ачестă timă, atakanгї сінтă foarte
somnăроші și ostenіці. Дăп'ачестă періоадă

vine-o altă perioadă de reacțiune; atunci vom avea îndată se scoală spirindă: „aksmă mă dăcă!” mi din minștă. Acesta nu mai poate să-lă die cine-va. Къчи челă mai de-білă kintiră atunci o ptepe persistentă neste măsăr, în kitză denpțează opī ce immede- kape kape întinente în drēmă. Kîndă întil- neskă pe oameni chei mai tarī, 'i daș josș, kiar șmile mi ferestrelă kape le rșesekă pe drēmă, le fărîmă mi meră totă înainte, esă apoi afară în aeră liberă mi fără pătchind-se pe kîmpii ka nevni, nesokotindă niči oste- neala cea mare, niči perikolălă la kape se espnă. Șna dintre aceste vomave s'a arșu- kată afară pe ferestrelă, însă nu i s'a fărăț nimikă; pe kîndă o alta s'a arșukată într'șnă pîș mi s'ară fi încată, daka pdele ei n'ară fi skos'o d'akolo. Dșpă ce aș șmălată fșra kîte-va ore nekontenită, kadă de osteneală mi pșmîndă în repașă pșine ore, pe șpmă iar se skolă kș spirare de: aksmă mă dăcă! mi iar daș fșra ka mai nainte.

Maī nainte kîndă s'aș vărăț oameni miș- kînd-se, șskîndă mi fărîndă felșpimi de e- șerviți kș korpălă loră, fără voingă loră proprie, aș zisă: kș sîntă posedană de dia- volă; kș diabolă fakă în korpălă loră aște mișkări aștomatice, dar aksmă de kîndă mtiingă fiziologiei a deskoperită kș sîntă în korpălă nostră niște nevī kape mișkăskă diferite mișkări, de atunci mtiimă kș daka s'a volăvită saș s'a depanțiată șniă dintre așestī nevī, omălă a perđstă domnia aș- pra organeloră sale kape se mișkă de sine fără voingă mi kiară fără mtișpea lăi, în kitză șnele femeī isterikoase șokă saș mișkă totă d'asna kș mtișnele fără voingă loră (patima chorea), pe kîndă altelă plîngă mi pîdă ore întreșă fără voingă mi fără d'a se pteă ștăni d'a face așeasta. Este într'adevără șnă șpektakolă de șnaimă d'a vedea p'șnă omă pîzîndă ore întreșă, șnă pîșă involontară mi șuasmodikă (pîșă șapdo- nikă).

La toate epidemiile de patimi nevvoase mi morale, s'a arătată șirkșmșanșa remar- kavălă, kș instinktălă de imitașne kape e-

sistă la omă, șokă șnă rolă foarte mare în desvoltarea așestei patime. Bedeșea șnă omă kărăț în konvulsioni, poate șă prod- kș asemenea patimă la toșă chei челă vără, dakă aș o simșibilitate delikată în kitză a- șeastă vedea șă fakă așșura loră o impresi- șne mare. Kiară omălă de pîndă kîndă ve- de pe cine-va kărăț în epileșie, nu voemte ka șă se șite la dîșșălă de fșika imitașniă nevvolentare a așestoră șpasme, mai kș sea- mă konii, a kșroră simșibilitate e foarte de- likată, trevșe pșzișă d'șnă așă-felă de șpek- takolă.

Este vestită în pșivînda așeasta, istoria raportă de kștre șeleșrălă Medikă Boer- hove. Elă zice: în șpitalălă челă mare din Amstedamă a intrăț o dată șnă omă șș- pșșă patimei epileșiei. Elă nevtiindă așea- sta, l'amă pșșă într'o sală mare între chei- l-ală volavī. Din nenorășie, în zioa așea- sta, pșșină dșpă intrare, așestă omă ță a- pșkată de patima sa în vedeașă tșșroră; în- dată toșă chei-l-ală volavī aș kărăț în a- șemenea konvulsioni.

Maī intepesantă se arăț instinktălă de imitașne la patimile kșrată morale. Este o fantă, kș mălă din rapdistiă șnităloră de smintișă mi șniă din Mediciă vestită kape s'aș okșnată kș kșștarea așestoră nenorășii, s'aș smintită mi ei. Bedeșea penetă a aș- ștoră akșniă nerașionabile, a prodășă mi la chei șșștomă pșin instinktălă de imitașne, o ștare mentală analogă kș așeă. Kiară în raportălă șinșchideșei, eșistă niște fante kșșioase kape arăță nișă la che gradă in- stinktălă de imitașne nevvolentară este în ștare a deterpina pe omă, șă konsșpe în kontra propriei sale vieđi pentră kape a arătată nișă aksmă o ișșire mare m'șnă in- stinktă d'a konșerva așestă dară pșeșiosă ală natșpei.

Eată șnele din așeste eșemșle.

Sîntă țarșpī obliče în orașălă Pisa în Italia kape sîntă foarte înalte mi staș kșr- vate la o parte. Toșă voiașoriă le viziteșă, însă pșșiniă kșteșă a se plîmă p'îndă valko- nălă se află șșșă, fiindă kș, de kîndă s'a

întîmplat^ă ka zniî din vizitatorî s^ă se ar^ănc^ă pe jos^ă d^ăn'arest^ă balkon^ă mî s^ă moar^ă, d'at^ănc^ăî balkon^ăl^ă a priimit^ă o penst^ăajisne rea, mî m^ăl^ăî kape de at^ănc^ăî s'ă^ă plimbat^ă pe el^ă, a^ă zis^ă k^ă, d'ai^ăî s'ă^ă ar^ăncat^ă jos^ă at^ăîdea oamenî, mî a^ăeast^ă a zmi^ăl^ăt^ă imari^ăna^ăisnea lor^ă k^ă o doping^ă nevol^ăntar^ă de imit^ăajisne, în kit^ă eî ka s^ă skane k^ă viad^ă, a^ă dat^ă f^ăra din balkon^ă.

Înt^ăz^ăna din kampaniile imperator^ăz^ălî Napoleon I, z^ăn^ă soldat^ă a komis^ă z^ăn^ă sin^ăz^ăid^ă, adik^ă s'ă sm^ănz^ăpat^ă sin^ăz^ăpr^ă înt^ă o noante pe o z^ăm^ă, kape a r^ăsit^ă o în lag^ăz^ă. A d^ăoa^ă-zi s'ă k^ănosk^ăt^ă în tot^ă lag^ăz^ăl^ă k^ă tot^ă pe z^ăma a^ăeast^ă s'ă sm^ănz^ăpat^ă z^ăn^ă alt^ă soldat^ă. Dar a t^ăpeea dimine^ăl^ă s'ă mai r^ăsit^ă tot^ă pe z^ăma a^ăeast^ă z^ăn^ă alt^ă sm^ănz^ăpat^ă, mî ama s'ă z^ămat^ă kite^ă-va pom^ăî z^ăna d^ăz^ănc^ă art^ă. Napoleon az^ăzind^ă a^ăeast^ă mî kons^ăz^ătind^ăz^ăse k^ă Medici^ă, a hot^ăz^ărit^ă mî a p^ăz^ăs^ă z^ăn^ă zid^ă înaintea z^ămei mî a ask^ăns' o k^ă tot^ăz^ăl^ă de la oki^ă soldat^ăilor^ă; d'at^ănc^ăî n^ă s'ă mai sm^ănz^ăpat^ă ni^ăî z^ăn^ă soldat^ă în lag^ăz^ă. Eat^ă k^ă vedea z^ăm^ăî, instr^ămen^ăt^ăl^ă sin^ăz^ăid^ăz^ălî, a es^ăuitat^ă la m^ăl^ăî spekt^ă-torî instinkt^ăz^ăl^ă imit^ăajisniî nevol^ăntar^ă.

În An^ălia mî în Ț^ăermania, se sfiesk^ă oamenî d'ă ink^ăipia o oda^ă z^ănde s'ă komis^ă z^ăn^ă sin^ăz^ăid^ă, mî a^ă d^ăpentate.

Esquirol zice: „de kind^ă gazet^ăele p^ăz^ăbl^ă-che vor^ăbesk^ă m^ăl^ăt^ă de p^ărocese kriminale de om^ăz^ăid^ă, de at^ănc^ăî a^ăeast^ă krim^ă s'ă im^ăz^ă-l^ăit^ă mî se m^ătie de sir^ăz^ă k^ă la z^ăn^ăî p^ărovi^ă-ne n^ăz^ămai prin instinkt^ăz^ăl^ă de imit^ăajisne nevol^ăntar^ă.

Orfila povest^ăte, k^ă înt^ăz^ăn^ăz^ă oram^ă în Fran^ăza s'ă esek^ătat^ă z^ăn^ă asasin^ă prin rîlotin^ă în pia^ăza p^ăz^ăbl^ăk^ă. A doa^ă-zi z^ăn^ă lok^ăz^ă-tor^ăl^ă a^ă a^ăest^ăî oram^ă, om^ă onest^ă mî^ăz^ă a^ăî,

a omopî^ăt^ă z^ăn^ă om^ă, t^ăzind^ăî kape^ăl^ă întokmaî ka prin rîlotin^ă. Înt^ăz^ănd^ăl^ă de ce a f^ă-k^ăt^ă a^ăeast^ă, el^ă a p^ăz^ăns^ăs^ă: n'am^ăz^ă av^ăt^ă ni^ăî z^ăn^ă întepes^ă sa^ă v^ă o p^ăz^ăz^ănap^ă a omopî p' a^ăest^ă om^ă, dar vedea opera^ăisniî t^ăier^ăî kape^ăl^ă z^ăn^ă om^ă, a es^ăuitat^ă în mine o doping^ă nepesistibil^ă a imita a^ăeast^ă opera^ăisne.

Eat^ă dar mî^ăz^ă în ce grad^ă voing^ă noastră z^ăman^ă este determinat^ă kiar^ă în z^ăn^ăele din ak^ăizniile sale morale, de nimte kaz^ăze streine, instinkt^ăive, invol^ăntare, p^ărod^ăse prin z^ăirk^ăz^ăstang^ăele fizice mî morale ale l^ămei, dar n^ă ale individ^ăz^ălî nostr^ă.

Înt^ă adev^ăz^ăl^ă, voing^ă noastră liber^ă, este dar^ăl^ă cel^ă mai p^ăreios^ă kape nat^ă-ra a dat^ă no^ăz^ă oamenilor^ă. Animalele l^ă-k^ăpez^ă prin instinkt^ă, dar noi prin voing^ă liber^ă spontan^ă. Dar n^ă t^ărez^ă se ne z^ăit^ăm^ă k^ă z^ăn^ăele ak^ăizni sokotite de vol^ăntare; sint^ă înt^ă adev^ăz^ăl^ă n^ăz^ămai instinkt^ăive; k^ă de m^ăz^ăte opî instinkt^ăz^ăl^ă se st^ăpikoar^ă în viad^ă-ne f^ă-z^ăl^ă m^ătiea noastră.

K^ănomting^ă a^ăest^ăor^ă împ^ărez^ăz^ălî are z^ăn^ă întepes^ă mare, n^ă n^ăz^ămai pent^ă opî ce om^ă, k^ăz^ăzia î plache a st^ădia nat^ăra omeneask^ă, ba înk^ă este de cea dint^ăia împ^ăortan^ăz^ă pent^ă z^ădek^ăz^ător^ăl^ă kape z^ădek^ă fant^ăele oam^ăenilor^ă ka s^ă deosibeask^ă vine o ak^ăizne rea, komis^ă prin voing^ă rea liber^ă, mî prin z^ămare împ^ăstabil^ă mî dem^ăz^ă de pedean^ăz^ă, dînt^ă o fant^ă rea komis^ă ka z^ăn^ă akt^ă instinkt^ăiv^ă mî nevol^ăntar^ă, prin z^ămare ne z^ăp^ăz^ă ni^ăî z^ănei pedense; admint^ărelea z^ădek^ăz^ător^ăl^ă în lok^ă d'ă pedensi o krim^ă, ba pedensi p' z^ăn^ă nevinovat^ă, mî prin z^ămare va komite îns^ăm^ă el^ă o krim^ă kondam^ăz^ăl^ă.

K^ăz^ăimea az^ăz^ălî pe p^ămînt^ă în tim^ăz^ăl^ă akt^ăz^ăl^ă.

Artikol^ăz^ăl^ă I.

Este o es^ăpresisne în literat^ăz^ă k^ă k^ăz^ă-t^ăra mî z^ăiviliz^ăisnea mer^ă de la p^ăz^ăz^ărit^ă la ap^ăz^ă, întokmaî ka soarele din toate z^ă-lele. A^ăeast^ă îns^ă n^ă t^ărez^ă se ne s^ăperie

pe noi Ez^ăropeeniî, k^ăz^ăî dak^ă pe de o parte z^ăiviliz^ăisnea mer^ă ak^ăz^ăm^ă de la noi la A^ă-merika, pe de alt^ă parte ea va mer^ă mai t^ăip^ăz^ă de la Amerika la Asia mî de la Asia

iar va reveni la noi, meprindș totș de la rșșșritș la apșșș, din kãzã potșnzimei pș-mintșlãi.

Dar la metalele novile, adikъ la așrș mi arșintș, rșsimș o çirkșmstanđz kontra-pie, adikъ ačeste metale în totș timpșlș aș mepșș de la apșșș supre rșșșritș. În timpș-rișe kș totșlș antiče, India mi Arabia eraș foarte bogate în așrș, de ačeea rșsimș în Skrintșra Sakrș kș reșele Salomon a tri-mișș korъbii din Palestina pe Marea-Arabi-kъ la „Ofir“ în India kape, đșne če aș zъ-vovitș tpei anī pe đrșmș, aș revenitș inkъp-kate kș mșlț așrș. Dar kșpindș s'a sfirșitș așrșlș în India mi Arabia, mi oa-menii din ačeste đșpři aș înčenștș sъ kaste așrș în Asia mikъ mi în Eșropa. În Strabo mi Plinius se rșseskș deskpieri đșnųi despre esnloatađiznea așrșlși în Elada, Italia, Ga-lia, Spania mi kiar în Anglia đșpъ Tacitus.

Kșpindș însъ s'a sfirșitș așrșlș mi în Eșropa. În sekșlele de mizlokș nș s'a mai simđitș nimikș în Eșropa, kъ ači a fostș o datъ o Kalifornie de așrș, mi nșmai șnele lokșpři între mșnųii Harz în Đermania mi între mșnųii Karpađi în Banatș mi Transil-vania aș rșmasș ka niște miči șșvenipe de epoka așrifepъ a Eșropei. De ačeea Fen-icienii, ačești Anglezī în timpșrișe antiče, kape aș avștș tpeșđindъ de metale novile, đpentș monedъ pentpъ komerčizlș lorș ka-pe se întinsese atșnųi peste toatъ lșmea kș-noskștъ, de ačeea, zikș, Fenicienii aș fostș siđiđi sъ kaste așrș mi arșintș pīnъ la mъp-rișile okcidentale ale lșmii antiče; akolo aș rșsitș bogatele mine d'arșintș din Hispania.

În tođi timpii, de la epoka Fenicien-ilorș pīnъ akșmș, komerčizlș între Eșropei mi Orientali era pasivș pentpъ Eșropa, adi-kъ totș d'ãzna Eșropa a trimișș la Orientș vani mi a pșiimitș d'akolo mъpșpři nečasarii. Din epoka Romanilorș ne vestește Plinius (Historia naturalis, liber XII cap 18) kș în totș anșlș se trimetea atșnųi o valoape de 2½ milioane franči în metale novile de la Eșropa la Asia. În sekșlele de mizlokș a kontinșatș ačeastъ esportadișne a vanilorș

din Eșropa la Orientș prin tpei đrșmșpři mari, prin kape s'a șpmatș nerođz între O-rientș mi Okcidentș, adikъ: prin Marea-Po-șie, prin Marea-Persiei mi pe řskatș pīnъ la nordșlș Mъpři-Kaspiče, prin Asia čentra-lъ la Kina, Mongolia mi India. În sekșlșlș alș 15-lea linsa de așrș mi de arșintș era în Eșropa ama de mare, în kītș dakъ nș s'arș fi deskoneritș Amerika, tpeșzia sъ pșii-measkъ řnș metalș mai komșnș (s. e. ara-mъ) đpentș monedъ mi reprezentatșlș valoa-relorș. Dar din poročipe s'a deskoneritș a-tșnųi Amerika kș tesãpřișe ei de așrș mi de arșintș, mai kș seamъ în Meksiko. De a-tșnųi inkoači, rīșpři kș metalele novile aș înčenștș sъ kșpъ kș o bioičișne nșoъ de la apșșș kștpe rșșșritș, adikъ o parte din ačeste tesãpře a rșmasș în Eșropa, pe kīndș čele mai mșlțe aș mepșș prin miinile nerș-đđtorizor Isnaniolī mi Poptșrezi la India mi la Kina.

Ačeastã nș e de mirape. Kъčī în totș timpșlș prodșktelē indșstpiãle ale pșmintș-lși din Asia, eraș foarte știmate în Eșropa. E destșlș sъ pomenimș ači între prodșk-telē pșmintșlși: čeaīș, kafea, mștase, toate plantelē aromatiče (s. e. kșișoape, skorđi-șoape, pipepș mi č. l. t.), đap între prodșk-telē indșstpiei sīntș felșpimi de base mi alte obiekte de arte mi de lșksș foarte ppeđșite kape provinș din Kina (chinoiseries); felș-pimi de đesetșpři inventate akolo mi č. l. t. Dar pe kīndș Eșropeanșlș este řnș kșmpъpъ-ropș ama de vșnș pentpъ Orientalș, čelș din řpmъ kșmpъpъ foarte pșđinș đe la Eșro-peni, fiindș kș pe d'o parte klima lși čea kalđъ iłș skștește d'o mșđime de obiekte în raportșlș mīnkъpři mi alș imъpъkșmintei kape sīntș foarte tpeșđinčoase pentpъ řnș lo-kșitorș din klimelē pęčī.* Efektșlș ačestei çirkșmstanđe este kș, în kompřičī între Eș-ropa mi Asia, Eșropa skoașe mșlțe metale

* *Notă.* Statističii Anglezī aș kalkșlatș, kș în In-dia řnș omș kelțește pentpъ imъpъkșminteã sa pe anș, șna peste alta, nșmai řnș sixpense, a-dikъ 70 de parale!

новиле în formă de vani pentru plata produselor Orientale, pe kindă din Asia nu vină vani în Европа, fiindă къ Asiائی n'аă требуиндă де продуктеле, ниі индустриале, ниі agricole але Европеилорă, prin ьрмаре нă кэмпер нимикă де ла еї. Кларă Montesquieu (esprit des lois XXI c.) зиче: „India va рѣмѣnea pentru Европа ачеа че а fostă totă d'азна, адикъ: ьнă каналă не ьнде се скьргă металеле новиле.“ Humboldt обсервеазă къ din 43½ milioane Piastre (spaniole) капе аă intrатă ла инченстлă ачесті секолă din Америка в Европа, нѣмаі 18 milioane аă рѣмасă аичі, пе kindă 25½ milioane s'аă дсă ла Asia, адикъ ла India ни Kina.

Аичі инсă обсервѣмă о чиркѣстандă ре-маркабилă в рапортлă валораї relative в-тре аmindоь металеле новиле, адикъ в-тре а-ьрă ни арунтă. Пе kindă в Европа рапортлă де валорае алă аьрлăї кьтре арунтă, este еквалă къ 1:15, адикъ pentru ьнă драмă де аьрă, приимимă 15 драмьри де арунтă, prin ьрмаре арунтлă este де 15 опі маї ефинă де китă аьрлă, в Asia din kontra рапортлă ачеста este прекемă 1:10 саă 1:9 (Japan), адикъ pentru ьнă драмă де аьрă приимимă нѣмаі 10 саă 9 драмьри де арунтă, prin ьрмаре арунтлă este в Ориентă мьлтă маї скьмпă де китă в Европа, ни ама а fostă totă d'азна.

О конекшендă din ачеста este къ на-дигиле капе мандинă ьнă комерчиă mare къ Asia, тримитă дрентă платă арунтă дар нă а-ьрă, капе е диншиі маї пьдинă преьситă де китă ла noi. Аста ера ни казза къ, де kindă комерчилă Англиї къ India s'а мьритă в-тр'ьнă градă ама де естраординарă ка акьмă, d'атьчуї експортацинеа арунтлăї ла Ориентă а лятă dimensionsі foarte considerabile, в китă s'а имьдинатă преа мьлтă кьтъдигеа а-рунтлăї че се афлă в Европа.

Statisticii аă калкьлатă къ, де ла аьлă 1492 (kindă s'а дескоперитă Америка) пинă

ла 1848, s'а експортатă де ла Европа ла Asia аьрă ни арунтă pentru 15 miliarde (15 miі de milioane) франчі, в-тре капе нѣмаі ьнă миллиардă де аьрă ни 14 miliarde де а-рунтă s'аă адсă де ла Европа ла Asia. Маї къ seamă де ла 1852 пинă ла 1855, китă а динтă ресверлă Ориенталă, s'аă дсă де ла Европа ла Asia s'аме immense де арунтă ка-пе нă се ворă маї в-тоарче ниі о датă; къчи Asiатлă нă нѣмаі къ кэмперă foarte пьдинă де ла Европеь, аои ни елă нă се вькьрă де ворьдия че posedă, къчи sistemлă де тирание ни де despotismă че domnente acolo, маї къ seamă в Kina, Japonia ни India, face ка шѣї stateloră сă despoae пе сьрѣшиі лорă kindă s'аă имьорьитă, ни аченті дьпă ьрмă в-гронă ваніі лорă ка сă н'і vază лѣмеа ни стьнинеа къ сінтă вораді. Еатă дар къ мьл-дигеа де талере ни де сфанчі капе s'аă дсă в аниі дьпă ьрмă де ла Европа ла Asia, нă се ворă маї в-тоарче ниі о датă в па-триа лорă; де ачеза este акьмă о лиснă де арунтă foarte simьитоаре в Европа. ьрмă-тоареле pesьitate statistice сінтă foarte ре-маркабиле в рапортлă кестичеї noastre:

В аьлă 1848 пинă kindă нă се desco-перисе immensele стпате аьрифере din Kalifor-ния ни Австралия, тоатă Европа имьеснă къ Америка posedă 11 miliarde франчі в аьрă ни 33 miliarde франчі в арунтă. Де аьчуї s'а кинтиратă din пьmintă аьрă pentru 3 mi-лиарде ни арунтă нѣмаі pentru ьнă миллиардă франчі; totă в ачестă тимпă s'а експортатă ла Asia аьрă pentru ьнă миллиардă ни арунтă pentru 14 miliarde, prin ьрмаре се афлă акьмă в тоатă Европа ни Америка, дьпă кал-кьле вьне, аьрă pentru 13 miliarde ни арунтă pentru 20 miliarde франчі. Ама дар лѣмеа чи-визатă (Европа ни Америка), сінтă акьмă къ 4 miliarde (4 miі milioane франчі) маї ворате в металеле новиле де китă ераș ла а-ьлă 1848, къ toate ачеза къ мьлте miliar-де де арунтă маї сьраче де китă аьчуї.